

Роман ПИКАЛЮК
м. Кіровоград

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИПУСКУ НАУКОВИХ
МОНОГРАФІЙ У РЕГІОНАЛЬНИХ ВИДАВНИЦТВАХ
(НА МАТЕРІАЛІ ВИДАВНИЦТВ М. КІРОВОГРАДА)**

Розвиток наукової комунікації на сучасному етапі розвитку суспільства характеризується появою нових форм презентації й обміну науковою інформацією. Водночас трансформацій зазнають і традиційні форми наукової комунікації, найбільш поширеною з яких є наукова література.

Питання наукового книговидання останнім часом все більше привертають увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників. Ґрунтовна теоретична розробка проблеми представлена в працях Н. В. Зелінської, окремі аспекти наукового книговидання та редакторсько-видавничої підготовки окремих жанрів наукових видань розглянуто в працях Л. О. Івасенко, Н. Волкової, Н. Н. Семенової та ін. В подальших дослідженнях цієї галузі необхідною

умовою є врахування загальних тенденцій розвитку наукової комунікації, оскільки наукове книговидання виступає її органічним складником. Відповідно, всі трансформації в жанровій системі наукових видань і у вітчизняному науковому книговиданні є прямим наслідком трансформацій у системі наукової комунікації. Іншими словами, наукове книговидання постає як складник наукового дискурсу.

Н. В. Зелінська з цього приводу зазначає: «Дискурс розглядається у трьох площинах як триєдність: дискурс – текст, тобто мовлене або написане слово; дискурс – дискурсивна практика, тобто процеси продукування тексту, що творять дискурс; дискурс – соціальна практика, тобто інституційні обставини появи, продукування і сприймання текстів» [5, с. 108]. Такий підхід дозволяє розглядати наукове книговидання комплексно, в контексті внутрішніх (пошук оптимальних форм наукової комунікації) та зовнішніх (загальні тенденції на вітчизняному видавничому ринку) чинників.

Метою нашої статті є аналіз сучасних тенденцій випуску одного з основних жанрів наукових видань – монографій – видавництвами м. Кіровоград. Матеріалом дослідження послужили монографії з гуманітарних наук, видані в період з 2004 по 2013 р. р. у кіровоградських видавництвах «Імекс ЛТД», «КОД», «Поліграф-терція», «Антураж-А», «Степова Еллада».

Жанрова специфіка монографій виявляється в межах окремих галузей наукових знань, зокрема, гуманітарних, природничих і технічних наук. З огляду на це, дослідження свідомо проводилось у межах видань одної із зазначених галузей. Специфіка матеріалу зумовлена також тим, що серед загальної сукупності наукових видань монографії з гуманітарних наук представлені на видавничому ринку м. Кіровоград найповніше.

Традиційно в дослідженнях різних сегментів вітчизняного видавничого ринку регіональні видавництва протиставляються центральним, спеціалізованим у певній видавничій галузі, при цьому останнім надається статус ринкового лідера. Такий погляд ґрунтується, перш за все, на економічних чинниках. Зокрема, кіровоградський видавничий ринок засвідчує відсутність видавництв, що спеціалізуються на виданні наукової літератури. Така ситуація типова для регіонального вітчизняного видавничого ринку загалом.

Водночас, на регіональному ринку виявляються лідери у зазначеному видавничому сегменті, в репертуарі яких наукові видання представлені найповніше. Запорукою успішності таких видавництв стає «перебудова репертуару академічних видавництв – кожне з них різко скорочує кількість тематичних напрямів, натомість у межах цих напрямів випускає не лише наукові, а й навчальні, довідкові та інші видання» [6, с. 399 – 400]. Так, серед видавництв м. Кіровоград наукові видання найповніше представлені у видавництвах «Імекс-ЛТД», «КОД», «Поліграф-терція», водночас, у загальному репертуарі цих видань значну частку також складають видання краєзнавчої, довідкової літератури тощо.

Відсутність на регіональному видавничому ринку видавництв, що спеціалізуються на випуску наукової літератури, спричиняє певні ризики стосовно якості регіональних наукових видань, оскільки, наприклад, за умови відсутності у регіональному видавництві посади наукового редактора, значна частина монографій виходить за авторською редакцією.

Водночас спостерігається тенденція до формування специфічних рис, притаманних саме регіональному науковому книговидавництву, іншими словами – формуванню дискурсу регіонального наукового книговидавництва. Зокрема, Н. В. Зелінська з цього приводу зазначає: «У сьогоденній Україні <...> відбуваються зміни в «географії» наукового книговидавництва: дедалі більше наукових праць (незалежно від сфери продукування текстів-оригіналів) виходять на периферії» [6, с. 400].

Дослідниця вбачає причину цієї тенденції в потужному розвитку регіональних наукових шкіл. Така тенденція приводить до посилення наукової комунікації між центральними і регіональними науковими спільнотами (державними установами, науковими школами в межах вищих навчальних закладів тощо) та окремими дослідниками. Внаслідок цього відбувається збагачення наукового дискурсу новими засобами наукової риторики, новими формами дискурсивних практик тощо.

Водночас спостерігаємо і тенденцію до співпраці центральних наукових шкіл із регіональними видавництвами. Прикладом цього є ряд колективних монографій, що презентують результати наукової діяльності Інституту психології ім. Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, виданих протягом 2012 – 2013 р.р. у кіровоградському видавництві «Імекс-ЛТД» ([4], [8], [10] та ін.). Традиції авторського редагування у вітчизняних академічних наукових установах забезпечують високу змістову якість видання. Тому, за умови якісної видавничої підготовки, видання монографій подібного роду в регіональних видавництвах є доцільним з економічного погляду.

Протиставлення центральних і регіональних видавництв у випуску наукових монографій спостерігається і в межах окремих типологічних груп зазначеного жанру. Так, зокрема, в науковій практиці престижною є публікація монографій, що підсумовують певний етап наукової діяльності автора, в спеціалізованих наукових видавництвах. З огляду на високий рівень розвитку інфраструктури таких видавництв (наявність штатних наукових редакторів, широкої мережі книгорозповсюдження тощо), подібна практика дає можливість максимально широко презентувати результати досліджень науковій спільноті. Тому серед досліджених наукових видань у репертуарі кіровоградських видавництв монографії такого різновиду представлені не досить широко (7, 69 % від загальної сукупності досліджених монографій).

Натомість спостерігається тенденція до переважання на регіональному ринку наукових видань, що супроводжують захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук. Основним чинником публікації монографій такого роду в регіональних видавництвах є їх економічна привабливість, порівняно із спеціалізованими видавництвами. Так, за чинними вимогами ДАК є обов'язковою формою публікації результатів дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук (див. [9]). Цей різновид наукових монографій (наприклад, [1]) досить широко представлений серед наукових видань кіровоградських видавництв (23 % від усіх досліджених видань).

Подібним за цільовим призначенням різновидом наукових монографій є постдисертаційні монографії, що публікуються, як правило, після захисту кандидатських дисертацій. В науковій комунікації їх публікація є показником престижності, свідчить про значні наукові здобутки автора. Моно-

графії такого різновиду (наприклад, [7], [11] та ін.) дають можливість науковцю не лише оприлюднити результати дисертаційного дослідження серед широкого наукового загалу (оскільки рукопис дисертації обмежений у доступі, а автореферат дисертації, зважаючи на невеликий обсяг, не дозволяє повністю висвітлити результати дослідження), а й доповнити, розширити зміст дисертації, тим самим забезпечуючи наступність у науково-дослідній роботі автора. В системі видань наукової літератури кіровоградських видавництв такий різновид наукових монографій становить найбільшу групу (30, 7 % від усіх досліджених видань).

Отже, як свідчить проведений аналіз наукових видань кіровоградських видавництв, у регіональному науковому книговиданні спостерігається тенденція до спеціалізації, звуження видової різноманітності монографій, насамперед, за функціональним призначенням. Так, економічний чинник зумовлює переважання на регіональному ринку монографій, що супроводжують дисертаційні дослідження. Територіальний чинник спричиняє тенденцію до представлення в репертуарі регіональних видавництв монографій, що презентують результати діяльності регіональних наукових спільнот. Натомість, чинник наукової престижності мотивує публікацію монографій у центральних видавництвах, що спеціалізуються на випуску наукової літератури.

Таке розмежування в репертуарі наукових монографій між центральними і регіональними видавництвами дає підстави говорити про формування регіонального наукового дискурсу як органічного складника українського наукового дискурсу. Він характеризується як специфічним репертуаром наукових видань, так і регіональними особливостями творення наукового тексту, культури наукових видань. Різномасштабний аналіз таких тенденцій становить перспективи подальших досліджень у цій галузі.

Література

1. Барабаш С. «Душа прозріє всесвітом очей...»: поетичний світ Ліни Костенко: монографія / С. Барабаш. – Кіровоград: Поліграф-Терція, 2004. – 271 с.
2. Білоус О. І. Багатовимірність міжлітературної взаємодії: монографія / О. І. Білоус; ред. М. Зимомря. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2008. – 135 с.
3. Волкова Н. Динаміка і тенденції випуску навчальної та наукової літератури для вищої школи в умовах ринкової економіки України / Н. Волкова, Н. Халікян // Вісник Книжкової палати. – 2006. – № 12. – С. 16 – 19.
4. Дистанційне навчання: психологічні засади: монографія / М. Л. Смутьсон [та ін.]; за ред. М. Л. Смутьсон; Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології ім. Г. С. Костюка. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. – 239 с.
5. Зелінська Н. В. Дискурсивні практики сучасної української науки / Н. В. Зелінська // Наукова комунікація у мас-медіа: Практикум [укладачі А. А. Бойко, Н. В. Зелінська, О. Ф. Коновець]. – Львів: Українська академія друкарства, 2009. – С. 105 – 117.
6. Зелінська Н. В. Наукове книговидання в Україні: на шляху до перезавантаження / Н. В. Зелінська // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – Т. 21 (60). – 2008. – № 1. – С. 396 – 403.
7. Іваненко Н. В. Добро в англійській та українській мовних картинах світу: монографія / Н. Іваненко. – Кіровоград: КОД, 2008. – 199 с.
8. Інтегративно-особистісний підхід у психологічній науці та практиці: монографія / Г. О. Балл [та ін.]; за ред. Г. О. Балла; Національна академія педагогіч-

них наук України, Інститут психології ім. Г. С. Костюка. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. – 205 с.

9. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1112 від 17.10.2012 р «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук». – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1851-12>.

10. Психологічна діагностика обдарованості: монографія / Р. О. Семенова [та ін.] ; за ред. Р. О. Семенової ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології ім. Г. С. Костюка. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. – 171 с.

10. Семенова Н. Н. Проблемы научного книгоиздания в России / Н. Н. Семенова // Научная книга. – 2002. – № 1. – С. 3 – 17.

11. Фока М. В. Синтез мистецтв у поетичній творчості Павла Тичини: монографія / М. Фока ; [наук. ред. Г. Д. Ключек]. – Кіровоград : Антураж-А, 2012. – 333 с.